

Огляд колективної монографії «Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues»

У публікації представлено огляд колективної монографії «Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues», укладеної групою авторів під загальною редакцією кандидата педагогічних наук, доц. Н.Є. Дмитренко. Монографія опублікована у 2017р. у м. Вінниця. В огляді зазначено загальний зміст двох частин, з яких складається книга, та усіх її розділів. Основними перевагами монографії, що вказані в огляді, є широке представлення теоретичних основ проблемно-орієнтованого навчання, запропонована модель і етапи реалізації такого навчання на заняттях з іноземної мови, перелік необхідних компетенцій викладача і практичний досвід запровадження проблемно-орієнтованого навчання у навчальний процес, а також рефлексія реальних учасників експерименту щодо ефективності цього навчального методу та його подальші перспективи. Монографія рекомендується як у якості ґрунтового теоретичного посібника, так і надихаючого практичного керівництва для вчителів іноземних мов, студентів педагогічних спеціальностей, а також усіх спеціалістів, хто зацікавлений впроваджувати інтерактивні методи навчання в освітній процес.

Ключові слова: монографія, проблемно-орієнтоване навчання, проблемна ситуація, тьютор, оцінювання.

Дмитренко Н. Е., Терещенко Л. Я.

Винницкий государственный педагогический университет имени Михаила Коцюбинского

Обзор коллективной монографии «Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues»

В публикации представлен обзор коллективной монографии «Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues», составленной коллективом авторов под общей редакцией кандидата педагогических наук, доц. Н. Е. Дмитренко. Монография опубликована в 2017 году в г. Винница. В обзорной статье рассмотрено общее содержание двух частей, из которых состоит книга, и каждого раздела в частности. Основными преимуществами монографии, отмеченными в статье, являются обширное теоретическое обоснование проблемно-ориентированного обучения, предложенная модель и этапы реализации такого обучения на занятиях по иностранному языку, перечень необходимых компетенций преподавателя и практический опыт введения проблемно-ориентированного обучения в процесс обучения, а также рефлексия реальных участников эксперимента по поводу эффективности данного метода и его дальнейших перспектив. Монография рекомендуется в качестве обстоятельного теоретического пособия, а также вдохновляющего практического руководства учителям иностранных языков, студентам педагогических специальностей и всем специалистам, заинтересованным внедрять интерактивные методы обучения в образовательный процесс.

Ключевые слова: монография, проблемно-ориентированное обучение, проблемная ситуация, тьютор, оценивание.

Dmitrenko, N. Ye., Tereshchenko, L. Ya.

Mykhailo Kotsiubynskyi Vinnytsia State Pedagogical University

Review of collective monograph “Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues”

Abstract. Introduction. The publication presents the review on the book “Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues” written by a group of authors and edited by N. Y. Dmitrenko, PhD. The work has been published in 2017 in Vinnytsia. The review outlines the basic features of the two parts and all the chapters of the book. **Purpose.** The purpose of the review is to describe the collective monograph and show the research results due to the possibility to implement problem-based learning in teaching of foreign languages in higher educational institutions.

Methods. The authors ground theoretically and verify practically the effectiveness of problem-based learning in teaching of foreign languages in higher educational institutions by means of comparison and analysis of PBL and other modern techniques and clarification of the role of teacher in traditional and problem-based learning. The major benefits of the book highlighted in the review are its broad scope of the theoretical issues touched upon, the suggested model and stages of implementing PBL in the foreign languages classroom, the list of the competencies which a tutor should acquire and practical examples of introducing PBL into the learning process as well as some reflections of the real participants on the effectiveness of such a method of teaching and its prospects. **Results.** The book can become a source of solid theoretical background, as well as being an inspiring practical manual to teachers of foreign languages, students of pedagogy and educators of any speciality who are interested in interactive methods of teaching.

Key words: monograph, problem-based learning, problem, tutor, assessment.

Постановка проблеми. Сучасний ринок праці ставить перед випускниками вищих навчальних закладів (ВНЗ) такі вимоги, як мультифункціональність, вміння швидко адаптуватись до нових обставин, системне мислення, здатність до пошуку нестандартних рішень. Чим більше ми чуємо про це, тим менш вірогідною здається здатність класичних методів викладання впоратись з цим викликом. Чому сучасним вчителям варто взяти на озброєння проблемно-орієнтоване навчання (ПОН) чи принаймні ознайомитись з його «філософією»? Про це ідеться у колективній монографії «Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues» (Вінниця: ФОП Т. П. Барановська, 2017. – 164 с.).

У книзі представлено результати дослідження, проведеного 15 викладачами факультету іноземних мов Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Ю. О. Бардашевська, Ю. О. Будас, Н. Є. Дмитренко, І. В. Доля, О. В. Зарічна, Н. С. Клос,

Ю. В. Колядич, А. М. Лиса, Л. В. Мельник, А. І. Петрова, О. А. Подзигун, О. І. Тарнауз, Г. П. Теклюк, Л. Я. Терещенко, О. М. Яцишин). Праця вийшла у 2017р. за загальною редакцією канд. пед. наук, доц. Н. Є. Дмитренко. Колективну монографію рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 15 від 23.02.2017 р.). Рецензентами виступили доктор філологічних наук, проф. Н. Л. Іваницька, доктор педагогічних наук, проф. Л. І. Морська, кандидат філологічних наук, доц. Т. І. Ямчинська.

Монографія стала результатом науково-методичної співпраці викладачів факультету іноземних мов ВДПУ з викладачами університету м. Маастрихт (Нідерланди) та учасниками відкритого он-лайн курсу з ПОН, що був розроблений викладацьким складом університету м. Маастрихт. Протягом десяти тижнів 2015-2016 н.р. он-лайн навчання на платформі NovoEd викладачі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського переймали досвід колег з Маастрихтського університету, в якому вже протягом тридцяти років упроваджується таке навчання для майбутніх лікарів, а також фахівців у галузі медичної юриспруденції і медичної інженерії.

У книзі відображено досвід викладачів як учасників ПОН і їхній власний науково-методичний доробок, отриманий в результаті такого проекту. Робота пропонує нове бачення форм викладу матеріалу, адже відштовхується від практичного досвіду викладачів, котрі на певний час взяли на себе роль студентів, а відтак, спостереження і висновки позбавлені однобокості, оскільки автори виступали в ролі як суб'єктів, так і об'єктів дослідження. Їх роздуми з приводу значення і доцільності запровадження ПОН містять не суху позитивну рекомендацію, а окреслюють проблемні моменти, які так чи інакше виникнуть у викладачів українських ВНЗ при спробі запровадити цей метод повною мірою, аж до узгодження навчального плану з таким видом діяльності.

Наскільки нам відомо, оглядів подібних колективних експериментів і спостережень щодо ефективності ПОН у вітчизняній літературі не існує. Тим важливіше є не лише наявність аналізу теоретичного доробку визнаних експертів з питань ПОН, але й його екстраполяція на власний досвід викладання іноземних мов. Адже очевидно, що вирішення навчальних проблем іноземною мовою важче, ніж рідною, особливо за умов низького рівня оволодіння учнями цією мовою.

Взагалі впровадження ПОН у вивчення різних дисциплін в Україні проходить нерівномірно. Більшого поширення такі спроби набули в медицині (С. С. Ключко, Ю. М. Колесник, Р. О. Сичов, В. І. Шуляк), політології (Т.В. Семигіна) та соціології (Ю. Б. Савельєв). При вивченні іноземних мов, впровадженню ПОН, на нашу думку, водночас і допомагає, і заважає добра ознайомленість вчителів з методами драматизації та імпровізації. З одного боку, вчителі, не ознайомившись з базовими принципами ПОН, часто підміняють його драматизацією за певною «проблемною» ситуацією, а з іншого бо-

ку, драматизація та імпровізація дійсно формують схожі комунікативні навички, котрі необхідні учасникам ПОН.

Шукати нові підходи до викладання іноземної мови нас в дійсності спонукали потреби наших студентів. Обравши певну спеціальність, більшість з них звузила сферу своїх інтересів. Відчуваючи себе майбутніми фахівцями у певній галузі знань, студенти часто неохоче відгукуються на заклики гіпотетично уявити себе на місці якогось іншого фахівця, повільніше вивчають тематику, що не близька їм «по духу», досить обмежено уявляють собі, яким чином вони будуть застосовувати іноземну мову в реальному професійному чи повсякденному спілкуванні. Викладачі факультету іноземних мов звернулись до ПОН, насамперед, як до можливого засобу стимулювання мотивації та підвищення самооцінки студентів.

Познайомившись з досвідом колег, опрацювавши сучасну науково-методичну літературу з цього питання, ми зробили спробу теоретично обґрунтувати та практично перевірити можливість застосування ПОН у викладанні іноземних мов у ВНЗ, шляхом порівняння й аналізу ПОН та інших сучасних методик і з'ясування ролі викладача в традиційному та проблемному навчанні. Метою даного огляду є представлення результатів проведеного дослідження широкій аудиторії.

Авторський колектив працював спільно над створенням кожного розділу, оскільки робота передбачала вивчення матеріалу, створення узагальнень, висновків, презентацій під час он-лайн навчання, а також доповнення і редагування матеріалів у процесі підготовки монографії. Опрацювання усіх розділів здійснювалось у тісній рівноправній співпраці, що відповідає основним принципам ПОН. Відтак, авторство й відповідальність за представлену роботу належить кожному зі співавторів.

З метою залучення ширшого кола читачів у рецензованій колективній монографії увесь розроблений матеріал систематизовано, узагальнено й подано у вигляді двох частин: української та англійської. Перша частина, яка представлена українською мовою, стисло відображає матеріали другої частини, представленої англійською мовою.

У першій частині монографії висвітлено зміст ПОН і особливості застосування зазначеного навчального методу. У книзі запропоновано модель і етапи (планування, процес, оцінка) реалізації ПОН на заняттях з іноземної мови. Важливо чітко окреслити ролі та компетентності викладача-тьютора. Це, насамперед, заохочення студентів до активного обговорення проблеми, організації їх спільної роботи, забезпечення належного доступу до необхідної інформації, зосередження студентського колективу на суті проблеми під час їх спільного обговорення у процесі застосування ПОН у ВНЗ. Частина монографії, написана українською мовою, безперечно, буде цікава для широкого кола викладачів, оскільки акумулює базові характеристики ПОН, що можуть бути введені у процес викладання будь-якої дисципліни.

Розділ «The Implementation of Problem-Based Learning in Ukrainian Higher Educational Institutions» присвячено розкриттю суті основних понять, історії виникнення, орга-

нізаційній моделі, технологіям впровадження, а також проблемам пов'язаним зі застосування ПОН у навчальному процесі ВНЗ України. Вибір форми викладу матеріалу у книзі не є випадковим — тексту передує низка питань, котрі спонукають читача замислитись і спробувати віднайти відповіді у відповідному тексті. При цьому текст не завжди послідовно або повно надає такі відповіді, спонукаючи читача звернутись до тих джерел, котрі рекомендуються у списку літератури. Таким чином, у цьому і подальшому розділах присутні наочні елементи створення проблемної ситуації, яка мало структурована і спрямована на стимулювання дослідницьких зусиль того, хто навчається.

Звичайно, важливо зберігати збалансований погляд на можливість переходу до ПОН за сучасних українських освітніх реалій. Для зміни навчальних планів і впровадження ПОН у довгостроковий навчальний процес потрібна покрокова імплементація низки умов, зокрема: відповідна підготовка викладацького складу; роз'яснювальна робота серед студентства і переконання їх у перевагах ПОН; розробка поетапної стратегії переходу від традиційного навчання до ПОН; залучення відповідного фінансування; розробка методів оцінювання, котре буде співвідносне з традиційною системою; вироблення критеріїв оцінки ефективності викладацької діяльності і, зрештою, забезпечення постійного діалогу з вітчизняною і всесвітньою освітянською спільнотою щодо ефективності і перспективних напрямків ПОН. Навіть при побіжному розгляді наведених умов очевидно стає уся складність процесу впровадження ПОН у вищій школі України. Викладачам, котрі наважаться на впровадження цього виду навчання, потрібно бути свідомими того, що принаймні на початку їхнє навчально-методичне навантаження може збільшитись мало не на чверть, а саме викладення курсу може подовжитися на декілька тижнів (такі дані наводять автори іншого дослідження (Albanese M., Mitchell S. *Problem-based learning: a review of literature on its outcomes and implementation issues // Academic medicine: Journal of the Association of American Medical Colleges.* — 1993, № 68(1). — P. 52-81.)). Українські студенти, зі свого боку, не мають достатнього досвіду навчальної автономії і часом неохоче сприймають подібні ініціативи. Насамкінець, зважаючи на вагомий дослідницький компонент ПОН, українські вузи мають забезпечити студентів доступом до найновішої всесвітньої теоретичної і практичної бази, що вимагає додаткового фінансування бібліотек і лабораторій. Відтак, очевидним стає той факт, що європейський та американський досвід впровадження ПОН неможливо застосувати без змін в українському освітньому просторі.

У розділі «Problem as the Main Point» докладно висвітлюється питання створення проблемної ситуації з урахуванням її завдань, функцій, виду і формату. У цьому розділі читачеві знову пропонується самому долучитися до процесу ПОН — в ілюстрації до розділу прихована загадка, яка є відповіддю на поставлене перед текстом розділу запитання «Чи може фото містити проблему?». Хоча кожен розділ монографії супроводжується фото, яке метафорично відображає його зміст, у цьому випадку йдеться про обман

зору. Як роз'яснюється у самому тексті розділу, справжня проблема, що здатна захопити і мотивувати учнів, не підноситься їм як добре структуроване, забезпечене усіма необхідними даними завдання, виконання якого зазвичай спирається на існуючі зразки. Ідеальна проблема може бути представлена у фрагменті відеоінтерв'ю чи фото, телефонного довідника чи живого пацієнта/клієнта/учасника опитування. Таким чином, студент розвиває навички, необхідні для успішного виконання своїх обов'язків у реальному світі — ідентифікація проблеми (котра, скоріше за все, буде міждисциплінарною), виявлення прогалин у власних знаннях і навичках, що не дозволяють вирішити проблему одразу, визначення плану подальших дій.

Цінним, на наш погляд, у цьому розділі, є також застереження про небезпеку сліпого відбору проблемних ситуацій, без урахування культурологічної складової навчання. Вислів «синдром Волмарт» претендує на подальше перетворення на термін, оскільки описаний у монографії досвід колег зі Східної Азії дуже яскраво ілюструє безуспішність, а подекуди і шкідливість, навчальних проблемних ситуацій, котрі були запропоновані студентам поза відповідним соціокультурним контекстом.

Особливості оцінювання у ПОН розглядаються у розділі «Assessment in Problem-Based Learning», проведено порівняльний аналіз способів оцінювання традиційного і ПОН, визначені суб'єкти і об'єкти, критерії та рівні оцінювання. Найбільш корисним, на нашу думку, є застереження про те, що навмисна неструктурованість навчальних проблемних ситуацій аж ніяк не повинна призвести до хаотичного оцінювання діяльності студентів. Навпаки, усі учасники освітнього процесу повинні мати чітке уявлення про складові оцінки: що, ким і як оцінюється. Для цього необхідно відділити оцінювання навчальної діяльності студента від вимірювання його знань з конкретної тематики. Якщо перший тип оцінювання доречно наділити кумулятивним характером, коли і викладач, і група, і сам окремий учасник оцінюють внесок кожного до конкретного навчального проекту, то другий вид оцінки залишається у межах традиційних форм (наприклад, початкового і фінального тесту). Чи здатна така система оцінювання виявити справжній рівень розвитку необхідних професійних умінь чи навичок студентів? Це питання залишається відкритим, оскільки містить низку контрверсійних позицій — чи можна прирівняти активну участь у здобутті знань з фактичним рівнем оволодіння ними; чи можна вважати надійними результати оцінювання однолітків у конфліктній групі; чи є достатньо підстав для ствердження про готовність студентів до складання тесту, якщо увесь навчальний час вони були залучені до зовсім інших форм роботи. Вважаємо, що положення цього розділу заслуговують в майбутньому на більш ґрунтовне вивчення.

Розділ «Organising a PBL Session in ESL Classroom» описує методику застосування ПОН на заняттях з англійської мови, визначаючи послідовність основних кроків опрацювання проблемних ситуацій протягом одного чи декількох занять. Порівняльний аналіз традиційного і

проблемного навчання на заняттях з англійської мови як іноземної показує, що студенти набувають більшої автономії і в той же час більше співпрацюють з іншими учасниками, виконуючи різні ролі і вступаючи в різні відносини з іншими. Таким чином, учасники ПОН отримують шанс сформувати ширший спектр мовленнєвих і комунікативних навичок. Надихає те, що запровадження ПОН можливе навіть у групах з низьким рівнем мовної компетентності, що забезпечується шляхом адаптації проблемних ситуацій, зменшення обсягу матеріалу, забезпечення додаткової мовної підтримки тощо.

Детальний опис роботи викладача (тьютора) на кожному з етапів опрацювання проблемної ситуації представлений у розділі «The Role of PBL Tutor in ESL Group». Проведено порівняльний аналіз роботи викладача у традиційному і ПОН та надано рекомендації щодо оптимальної поведінки викладача на занятті з англійської мови, відповідно до його ролі, знань, умінь і навичок. Роль викладача іноземної мови, безумовно, відрізняється від ролі будь-якого іншого фахівця, котрий працює у форматі ПОН. Усі спеціалісти і самі студенти зацікавлені насамперед у вирішенні навчальної проблеми. Це фактично є їхня провідна мотивація – знайти ключ до відповіді. Однак вчитель іноземних мов орієнтується не на кінцеве вирішення проблеми, а на шлях її подолання – ті мовні, комунікативні, культурні та інші навички, що розвиваються під час загального обговорення проблеми, самостійного опрацювання даних і групової підготовки проекту. На викладача покладено непросте завдання – забезпечити тренування перелічених вище навичок без руйнування відчуття природності спілкування і справжнього емоційного залучення учасників.

У заключному розділі «Future of PBL in ESL Group» здійснено зіставлення ПОН з іншими сучасними методами, такими як: компетентнісний метод, кейс-метод, «перевернутий» метод, метод проектів. У роботі представлено практичні рекомендації для роботи тьюторів, які застосовують ПОН на заняттях іноземної мови. Зокрема, викладачеві надаються поради щодо того, чи брати участь в обговоренні самому, де межі учнівської автономії, як забезпечити рівноправну участь усіх студентів тощо. Також окреслено психологічні параметри, які слід враховувати під час розподілу ролей і дискусії. Обґрунтованими вважаємо запропоновані рівні учасників і рівні навчання, а також критерії оцінювання студентів за ПОН. Практичну цінність має відібраний тезаурус викладача-тьютора й допоміжні фрази для проведення обговорень студентами. Низка різнопланових проблемних ситуацій із покроковим методичним супроводом допоможе читачам зрозуміти суть методичної підготовки до заняття у форматі ПОН.

Висновки підсумовують колективну оцінку ПОН авторами видання. Наведено як позитивні характеристики цього виду навчання, так і виклики, що стоять перед ним. До перших віднесемо: можливість залучення ПОН на будь-якому освітньому рівні; його поширення на широкий спектр теоретичних і прикладних дисциплін; розвиток в

учнів універсальних евристичних навичок; схвальні відгуки більшості викладачів та студентів, що мають досвід ПОН; тенденції до осучаснення методу, зокрема, залучення можливостей інформаційно-комунікаційних технологій. До проблемних моментів, які мусять подолати прихильники ПОН, належать такі: важливість врахування соціокультурної специфіки учнівського колективу; неможливість прямої імплементації зразків, розроблених закордонними колегами; вразливість методу до змін, що можуть зруйнувати самі засади методу (наприклад, дискусійним залишається питання лекцій при такому типі навчання); неспроможність зіставити ефективність традиційних методів навчання і ПОН, оскільки вони розвивають де в чому різні навички; необхідність забезпечення належного рівного доступу всіх учнів до джерел інформації, засобів прикладного дослідження тощо. Усі ці питання окреслюють перспективи подальших досліджень, котрі без сумніву будуть проводитись вітчизняними і зарубіжними вченими, оскільки ПОН видається багатом з нас тим засобом, який може наблизити навчання до реального життя як ніколи близько.

Хочемо звернути увагу читачів на додатки, котрі містять цікаві цитування провідних експертів у галузі ПОН щодо основних принципів ПОН та рекомендацій викладачам, котрі працюють у форматі ПОН. У додатках також розміщені зразки колективної роботи викладачів в умовах, коли вони самі були учасниками ПОН. Це і ментальні карти, і відбір картин для ілюстрації різних навчальних методів. Читач може наочно бачити інтермедіальність та мультидисциплінарність такого виду навчання, коли учасники залучають найрізноманітніші інформаційні резерви і знаходять цікаві форми їх вираження. Ще одною перевагою додатків стали авторські рефлексії щодо того, як вони впровадили ПОН у власний навчальний процес, зразки завдань, які вони використовують.

Кожен розділ супроводжується списком використаної літератури, що налічує від 14 до 39 джерел, більшість з яких – найсучасніші видання англійською мовою.

Підбиваючи підсумки, зазначимо, що колективна монографія «Problem-Based Learning in Teaching English as a Foreign Language: Theoretical and Practical Issues» є результатом сміливого експерименту, учасниками якого стали викладачі англійської мови Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Їхня спроба себе у якості студентів, залучених до такої форми навчання, а потім їх власне дослідження теоретичних основ такого навчання та впровадження у власний навчальний процес представляють зразок якісних змін, що можуть відбутись у навчальному процесі завдяки тому, що викладач оцінює його по-новому, з перспективи не лише модератора, але й учасника.

Сподіваємось, що представлена колективна монографія зацікавить і надихне усіх небайдужих, сучасних, прогресивних педагогів на застосування ПОН на заняттях з іноземної мови й спонукатиме до подальшого глибокого вивчення розглянутого актуального методу навчання іноземної мови.

Отримано 01.09.2017 р.